

BENEDYKT HESSE – filozof i teolog, rektor Akademii Krakowskiej, ur. ok. 1389 w Krakowie, zm. przed 12 XI 1456.

Pochodził z rodziny mieszczańskiej, osiadłej w Krakowie w XIV w. Rozpoczął studia w 1407 na Wydziale Artium Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie w 1411 został bakałarzem, w 1415 magistrem, i gdzie w latach 1421 i 1424–1425 pełnił funkcję dziekana. W 1423 rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym w Krakowie. W 1425 uzyskał, pod kierunkiem Franciszka z Brzegu, stopień bakałarza biblijnego, w 1428 został bakałarzem sentencjariuszem. Ok. 1427 otrzymał kanonię w kolegiacie św. Floriana w Krakowie. W 1431 uzyskał doktorat z teologii i wziął udział w dysputacie z husytami. Po śmierci Franciszka z Brzegu (1432) objął jego katedrę. W 1440 powierzono B. (oraz kilku innym profesorom krakowskim) opracowanie memoriału w sprawie obediencji Uniwersytetu Krakowskiego wobec Soboru Bazylejskiego II. W tymże roku B. ukończył traktat, w którym dowodził wyższości soboru nad papieżem. Traktat ten, oparty na pismach Andrzeja z Escobar, został dostarczony anonimowo do Bazylei przez Wilhelma z Balmy, wysłannika antypapieża Feliksa V. B. cieszył się uznaniem bpa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego, który powierzył mu w latach 1448–1449 wicekanclerstwo Uniwersytetu Krakowskiego. W 1439 B. został dziekanem kapituły przy kolegiacie św. Floriana, a w 1449 kanonikiem gremialnym kapituły krakowskiej. Sześciokrotnie (po raz pierwszy w latach 1427–1428) pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Krakowskiego. W 1449 objął zastępczo wykłady na Wydziale Prawa Kanonicznego. W ostatnich latach życia, chory i obciążony licznymi obowiązkami administracyjnymi, pisał niewiele.

B. był uczniem m.in. Andrzeja z Kokorzyna i Franciszka z Brzegu. Wykształcił kilku wybitnych teologów, m.in. Jakuba z Paradyża, Jana z Dąbrówki, Jana Kantego, Tomasza ze Strzempina, Piotra z Sieny, a także Andrzeja Gałkę z Dobczyna, który stał się potem zwolennikiem wiklifizmu i po ucieczce na Śląsk wystąpił z atakiem wobec swego dawnego mistrza, zarzucając mu oportunizm (list do profesorów Akademii Krakowskiej, z 2 VI 1449).

Najważniejsze prace B. (lub ich przeróbki dokonane przez uczniów): *Disputata in veterem artem* (powstałe 1418–1420); *Disputata in veterem artem secundum Benedictum H.* (powstałe przed 1423; rpsy BJ 2037, 2455, 2043; frg. wyd. kryt. E. Zieliński, S. Wielgus, MPhP 14 (1970), 131–153 oraz AM 1 (1973), 159–297); *Quaestiones super octo libros „Physicorum” Aristotelis* (powstałe ok. 1421; rpsy BJ 1367, 2376; wyd. kryt. S. Wielgus, Wr 1984); *Puncta Cracoviensia secundum*

Benedictum H. de Cracovia in I–VIII libros „Physicorum” Aristotelis (powstałe w poł. XV w.; rpsy BJ 1982, 2097, 2100; ks. I, wyd. kryt. S. Gutkowski [i in.] pt. *Quaestiones super octo libros „Physicorum” Aristotelis secundum B. Hesse de Cracovia*, AM 6 (1989), 5–202); *Commentum super „Praedicamenta” Aristotelis* (powstałe w latach 1423–1424; rpsy BJ 1900, 2037, 2043, 2455; wyd. kryt. H. Wojtczak pt. *Quaestiones de quantitate et de qualitate ex B. Hesse commento super „Praedicamenta” Aristotelis*, AM 10 (1997), V–LXXIII, 1–234); *Quaestiones super tres libros „De anima” secundum Benedictum H.* (powstałe w 1423–1430; rpsy BJ 2100, 1901, 2013, 2075, 2097, 2118; frg. wyd. kryt. W. Bajor pt.: *Edycja wybranych kwestii komentarza do pierwszej księgi De anima Arystotelesa według B. Hessego*, AM 12 (1999), 381–428; *Quaestiones disputatae super primum librum „De anima” Aristotelis B. Hesse de Cracovia*, AM 14 (2000), I–LXIV, 1–155; *Quaestiones Cracovienses in II–III libros „De anima” Aristotelis*, SAiM 5 (2007), 225–231); *Expositio I–IV librorum „Meteororum” Aristotelis* (z lat 1415–1430; rps BJ 674); ważniejsze z dzieł teologicznych i in.: *Commentum super IV libros „Sententiarum” Petri Lombardi* (wykładane w latach 1428–1430; rpsy BJ 1518 – ks I, BJ 1519 i 1526 – ks II, BJ 1531 – ks III, BJ 2091 – ks IV, oraz rps BJ 1538 i rps Biblioteki Kapituły Gnieźnieńskiej nr 165 i 166); *Commentum in Evangelium s. Matthaei* (jeden z najobszerniejszych komentarzy średniowiecznych, powstały w latach 1432–1449; rpsy BJ 1260, 1365, 1364, 1366, 1368 i rpsy Biblioteki Watykańskiej Vat. Lat. nr 1464¹, 1464⁴, 1464⁶, 1464⁸), wydany (jeszcze nie w całości) przez W. Bucichowskiego pt. *B. Hesse Lectura super Evangelium Matthaei* (Wwa 1979; cap. II–IV, Wwa 1982; cap. V, Wwa 1983; cap. VI–VIII, Wwa 1985; cap. IX–XIII, Wwa 1986; cap. XIV–XVII, Wwa 1987; cap. XVIII–XX, Wwa 1990; cap. XXI–XXIII, Wwa 1990); wiele drobnych kwestii teologicznych (zawartych w rpsach BJ 1368, 1365); wykład wstępny z prawa kanonicznego *Deus dat sapientiam* (m.in. rps BJ 1369); *Tractatus brevior* – dla Soboru w Bazylei (rpsy BJ 1369, 1217); *De reemptionibus (De usuris*, o treści ekonomicznej; rpsy BJ 1709, 2392; rpsy Biblioteki w Kórniku nr 1122, 1383).

DZIEDZINY BADAŃ FILOZOFICZNYCH. W filozofii B. opowiadał się za nominalizmem burydanowskim. Pozostawał pod szczególnym wpływem dzieł Wawrzyńca Londoriusa i Marsyliusza z Inghen. W środowisku krakowskim spopularyzował burydanowską teorię impetu. Wbrew Arystotelesowi, fizykę traktował jako naukę naczelną wśród nauk spekulatywnych i starał się ją

uniezależnić metodologicznie od metafizyki. Fizykę uważał wprawdzie za naukę teoretyczną, lecz o zastosowaniu praktycznym. Zgodnie z tendencjami nominalizmu opowiadał się za metodologiczną separacją teologii i filozofii. Za Janem Buridanem przyjmował potrójne kryterium prawdy – wiarę, światło rozumu (o bezwzględnej sile dowodowej) oraz opinie filozofów (zwł. Arystotelesa), stanowiące kryterium prawdy, o ile są zgodne z rozumem, który z kolei nie może pozostawać w sprzeczności z wiarą.

B. był pierwszym wybitnym pol. logikiem; dokonał doniosłego rozróżnienia zdań na dotyczące przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Odchodząc od Arystotelesa w tej kwestii, stwierdzał, że zdania dotyczące przyszłości nie są konieczne prawdziwe.

W teorii uniwersaliów opowiadał się B. za łączeniem konceptualizmu Wilhelma Ockhama i terminizmu Marsyliusza z Inghen z realizmem umiarkowanym, co było zgodne z silnymi tendencjami konkordystycznymi, widocznymi w jego pismach. W teorii człowieka przyjmował koncepcję arystotelesowsko-tomistyczną, którą godził z elementami augustynizmu i nominalizmu.

POGLĄDY TEOLOGICZNE. Poglądy teologiczne zawarł głównie w liczącym ponad 1000 kwestii komentarzu do Ewangelii św. Mateusza, zależnym głównie od dzieł Tomasza z Akwinu i Augustyna Triumphusa (przypisywanym mylnie przez długie lata Janowi Kantemu, który go tylko przepisał), stanowiącym swoistą encyklopedię ówczesnej wiedzy (teologicznej, ekonomicznej, przyrodniczej, społecznej, a także politycznej – wypowiedział się m.in., podobnie jak Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza, na temat warunków prowadzenia wojny sprawiedliwej).

B. był zdecydowanym antyhusytą. Dał temu wyraz w kilku traktatach (rpsy BJ 418, 425, 1369), w których poruszał problematykę dogmatyczną i społeczną. Traktaty te, mylnie przypisywane Janowi Kantemu, ofiarował B., wraz z całą swoją biblioteką, Uniwersytetowi Krakowskiemu. B. wywarł znaczący wpływ na krakowskie środowisko naukowe. Jego dzieła, najpierw w postaci nie zmienionej, później przerabiane i skracane, były przedmiotem studiów w Uniwersytecie Krakowskim jeszcze w drugiej poł. XV stulecia.

M. Rechowicz, *St. Jean Kanty a-t-il été l'auteur du commentaire conciliariste sur l'Évangile de St. Mathieu?*, CT 26 (1955), 13–45; tenże, *Św. Jan Kanty i B. Hesse w świetle krakowskiej kompilacji teologicznej z XV w.*, Lb 1958; tenże, PSB

IX 485–486; M. Markowski, *Wykłady wstępne i komentarz do „Sentencji” B. Hessego z Krakowa*, MHFS 4 (1965), 334–340; tenże, *Problem uniwersaliów w „Quaestiones super Isagogen” B. Hessego z Krakowa*, MHFS 7 (1967), 77–100; tenże, *Komentarz B. Hessego z Krakowa do Izagogi Porfiriusza*, RuF 26 (1968) nr 3, 222–224; Z. Siemiątkowska, FPS, 17–18; S. Wielgus, *Problem realności czasu w „Quaestiones super octo libros »Physicorum« Aristotelis” B. Hesse – najznakomitszego przedstawiciela burydanizmu na Krakowskim Uniwersytecie w XV w.*, SF 23 (1979) nr 10, 99–114; tenże, *Über die Arbeiten zur kritischen Ausgabe des Kommentars von B. Hesse zur „Physik” des Aristoteles*, SMed 20 (1980) z. 2, 3–27; tenże, *B. Hessego „Quaestiones super octo libros »Physicorum« Aristotelis”. (Wstęp do krytycznej edycji)*, Lb 1983; tenże, *Poglądy na temat matematyki w „Quaestiones super octo libros »Physicorum« Aristotelis” B. Hessego*, AM 4 (1983), 73–82; W. Bucichowski, *Koncepcja „corpus politicum” w eklezjologii Benedykta H.*, PrzTom 1 (1984), 193–203; S. Wielgus, *Ausgewählte Probleme der „Quaestiones in libros »Physicorum«” des Benedikt H. von Krakau*, Bochumer Studien zur Philosophie 8 (1988), 81–101; M. Ozorowski, *Życie i działalność B. Hessego*, Studia Teologiczne 16 (1998), 79–92; S. Wielgus, *The Medieval Polish Doctrine of the Law of Nations. Ius Gentium* (tłum. J. M. Grondelski), Lb 1998, 74–78; M. Markowski, *B. Hesse z Krakowa (ok. 1389–1456)*, w: *Złota księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, Kr 2000, 131–138; M. Ozorowski, *B. Hessego nauka o małżeństwie (1389–1456)*, Wwa 2002; H. Wojtczak, *Das wissenschaftliche Wirken B. Hesses an der Krakauer Universitat in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts unter besonderer Berücksichtigung der Artistenfakultät*, AM 15 (2002), 303–322. W. Bajor, *Zagadnienie metodologiczne średniowiecznej psychologii na podstawie Quaestiones disputatae super tres libros Aristotelis „De anima” B. Hessego z Krakowa*, AM 17 (2004), 199–211; B. Chmielowska, *Traktat Mateusza z Krakowa jako źródło w komentarzu B. Hessego do Ewangelii św. Mateusza*, PrzTom 14 (2008), 169–185; Z. Kałuża, *„Lex vetus” i „Lex nova” w komentarzu B. Hessego do Ewangelii św. Mateusza*, tamże, 135–151; R. Tatarzyński, *Autograf B. Hessego*, tamże, 187–204.

Stanisław Wielgus